

LUDMILA PACNEROVÁ

(Třebíč, 20. 7. 1925 – Brno, 24. 6. 2008)

Dne 24. června 2008 zemřela v Brně významná česká paleoslovenistka PhDr. Ludmila Pacnerová, CSc., specialistka na hlaholskou paleografii a přední znalkyně hlaholského písennictví Slovanského (Emauzského) kláštera v Praze.

Ludmila Pacnerová se narodila v Třebíči, kde také vystudovala gymnázium a roku 1944 složila maturitní zkoušku. Vzhledem k tomu, že za války Němci uzavřeli všechny české vysoké školy, mohla svá vysokoškolská studia zahájit až po jejím ukončení. Roku 1945 se zapsala na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, kde studovala češtinu a latinu. K jejím vysokoškolským učitelům patřili především František Trávníček, Josef Machek, Josef Kurz, Jaroslav Ludvíkovský a další. Ještě za studií se stala externí spolupracovnicí připravovaného staroslověnského slovníku. Po ukončení vysokoškolských studií krátce působila jako učitelka základní školy ve Starých Hamrech v severomoravském pohraničí.

Na počátku padesátých let získala L. Pacnerová nabídku pracovat v tehdejší pobočce Slovanského ústavu v Brně, kde paralelně s pražským pracovištěm vrcholily přípravné práce na *Slovníku jazyka staroslověnského*, který začal po jednotlivých sešitech pravidelně vycházet od roku 1958. V počátcích excerpovala lexikální materiál staroslověnských památek (ještě v první polovině 90. let dodatečně provedla úplnou excerpci nově objevené části Sinajského euchologia), později zpracovávala slovníková hesla pro *Slovník jazyka staroslověnského I.-IV.* (Praha 1966, 1973, 1982, 1997). Autorsky se podílela také na »moskevském« *Staroslověnském slovníku* (*Старославянский словарь /по рукописям X-XI вв./* Moskva 1994), v němž zpracovala hesla písmene Ž, Dz, Z, L a P. Až do posledních chvil

svého života neúnavně spolupracovala na přípravě 2. rozšířeného vydání tohoto slovníku. V průběhu 90. let se také podílela na zpracování hesel *Řecko-staroslověnského indexu* (hesla písmen lambda, mí, ný a ksi), který začal vydávat od roku 2008 Slovanský ústav AV ČR.

Kromě práce na *Slovníku jazyka staroslověnského* se L. Pacnerová na přelomu 50. a 60. let věnovala také problematice staroslověnského infinitivu v příspěvcích *K syntaxi infinitivu v staroslověnských evangelních kodexech* (1958) a *Синтаксис инфинитива в старославянских евангельских кодексах с точки зрения техники перевода* (1964), nicméně jejími odbornými životními zájmy se staly hlaholské písmo a hlaholské písemnictví Slovanského (Emauzského) kláštera v Praze druhé poloviny 14. a počátku 15. století.

Vedle V. Tkadlíka a F. V. Mareše se Pacnerová záhy stala v českém prostředí uznávanou odbornicí na hlaholici. Do obecných otázek hlaholského písma zasáhla především svou objevnou studií *Číselné značky pro tisíce ve staročeském hlaholském Komestoru* (*Slavia* 37, 1968, 587-589), v níž dokázala číselnou platnost některých hlaholských liter z konce hlaholské abecedy. Významným způsobem přispěla také k edici nově objevené části Sinajského žaltáře, kterou pod redakcí F. V. Mareše připravila spolu se svými pražskými kolegy Z. Hauptovou, V. Konzalem, J. Švábovou a P. Fetkovou-Stankovskou pod názvem *Psalterii Sinaitici pars nova (monasterii s. Catharinae codex slav. 2/N)* (Wien 1997). Pacnerová pro toto vydání zhotovila na základě fototypií pečlivou transliteraci celého textu z hlaholice do cyrilice. Pro potřeby pražského paleoslovenistického pracoviště dále pořídila i precizní cyrilskou transliteraci nově objevené části hlaholského Sinajského euchologia. Tato památka však nebyla nakonec v kritické edici vydána, neboť čeští badatelé k tomu nedostali svolení. Práce a zájem o slovanské rukopisy přivedl L. Pacnerovou i ke studiu cyrilských textů (např. příspěvek *Neznámý cyrilský rukopis irmologia v knihovně Národního muzea v Praze*. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C, 1977, 65-70), i k některým obecnějším úvahám o počátcích písma u Slovanů (např. *Písma pro Slovanů: hlaholice, cyrilice, latinka* In: Cyrillomethodiana. Sborník k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlíka. Olomouc-Praha 2000. 98-108).

Zájem o staroslověňštinu, hlaholici, ale i o staročeské písemnictví se L. Pacnerové podařilo prolnout při studiu hlaholského písemnictví Slovanského (Emauzského) kláštera v Praze, kde se zabývala jak staročeskými památka-

mi psanými hranatou hlaholicí, tak i specifiky tohoto písma v českém rukopisném prostředí. Zde ještě více vynikly její schopnosti potřebné pro historickou filologii, totiž důkladnost, přesnost a smysl pro detail. Písemnictví Slovanského kláštera věnovala Pacnerová pozornost již od začátků své badatelské kariéry, kdy se zaměřila nejprve na latinkou psané zlomky staročeského překladu Comestora. Nový impuls jejímu bádání přinesl objev 10 dvojlistů českohlaholského Comestora, které byly nalezeny v letech 1959 a 1964 ve Státním archivu v Třeboni. Vybidnuta V. Kyasem a F. Ryšánkem postupně připravila vydání jednotlivých zlomků. Její editorské snažení bylo v tomto případě završeno vydáním všech známých českohlaholských zlomků Comestora (celkem 27 folií), publikovaných synopticky s latinskou předlohou pod názvem *Staročeský Hlaholský Comestor* (Praha 2002). Zde Pacnerová dospěla k závěru, že hlaholská verze je textologicky bližší archetypu než texty psané latinkou, a v této souvislosti vyslovila domněnku, že překlad mohl být původně pořízen v souvislosti s činností Slovanského kláštera v Praze. Nové objevy hlaholských zlomků v treboňském archivu přivedly Pacnerovou také k systematizaci dosavadního poznání dochovaných českohlaholských památek, zejm. ve studiích *České hlaholské památky* (Slavia 32, 1963, 452-457), *Česká hlaholská literatura v klášteře Na Slovanech* (In: Z tradic slovanské kultury v Čechách. Sázava a Emauzy v dějinách české kultury. Praha 1975, 155-161), *České hlaholské památky II.* (Slavia 61, 1992, 419-424) a *Český hlaholismus* (Slavia 63, 1994, 119-128). Bádání o staročeském překladu Comestora postupně Pacnerovou přivedlo také ke studiu ostatních českohlaholských rukopisů. Časopisecky byly na stránkách Listů filologických zpřístupněny všechny známé hlaholské zlomky Pasionálu a Zlaté legendy Jakuba de Voragine.

Největším přínosem L. Pacnerové v oblasti českohlaholských památek je výzkum a ediční zpracování tzv. České bible hlaholské, hlaholicí psaného staročeského textu, který byl opsán z latinky ve Slovanském klášteře v letech 1412-1416. Při studiu této památky navazovala sice na předchozí výzkumy J. Vajse, F. Ryšánka a V. Kyase, nicméně i zde provedla významné korekce předchozích závěrů. Za vrchol tohoto studia lze považovat kritické vydání textu, kterým došlo ke zpřístupnění v českém prostředí unikátního rukopisu zejména pro potřeby paleoobohemistiky. Pacnerová nejprve publikovala v knize *Staročeské hlaholské zlomky (kritické vydání)* (Praha 1986) edici všech známých biblických zlomků Starého i Nového zákona a fra-

gmentu, obsahujícího výklad hebrejských a chaldejských jmen v bibli, který tvořil závěr celého biblického textu. Náročnější však byla práce na edici dochovaného 2. svazku hlaholského rukopisu o 258 foliích, kterou publikovala pod názvem *Česká bible Hlaholská (bible Vyšebrodská)* (Praha 2000). Obě vydání obsahují text památek pečlivě transliterovaný z hlaholice do latinky a parakritický a kritický aparát, jehož součástí jsou i různočtení paralelních staročeských rukopisů.

V rámci studia českohlaholských památek se Pacnerová začala systematicky zabývat také rozšířením znalosti hlaholice v českých zemích ve 14.-15. století a použitím tohoto písma pro starou češtinu. Z první oblasti je třeba uvést její významný článek *Hlaholice v české písařské praxi* (Listy filologické 112, 1989, 30-40), v němž upozornila na 4 hlaholská abecedaria, která v té době vznikla v Čechách, a na užití hlaholice jako šifrovacího písma v polovině 15. století. V tomto článku také publikovala fototypii latinského textu psaného hlaholským písmem, jenž rovněž pochází z českého prostředí. Specifika použití hlaholského písma pro psaní staročeských textů pečlivě rozebrala v příspěvku *Česká varianta charvátské hranaté hlaholice* (Slovo 44-46, 1996, 45-62) a ve studii *Staročeské hlaholské památky a charvátská hranatá hlaholice* (Slovo 56-57, 2008, 405-420), jež byla publikována jen několik dní před náhlou smrtí autorky.

Přestože L. Pacnerové, zaměstnané v ústavech Akademie věd, nebylo umožněno podílet se systematicky na výchově zájemců o paleoslovenistické bádání, v době jejího krátkého pedagogického působení na Filozofické fakultě MU v Brně v letech 1968-1969 se jí podařilo pro obor získat a pomyslnou štafetu úspěšně předat své jediné žačce, doc. Heleně Bauerové. Odchodem L. Pacnerové ztrácí česká a světová paleoslovenistika významnou oporu v oblasti staroslověnské lexikografie, hlaholské paleografie, znalkyni českohlaholského písemnictví Slovanského kláštera v Praze a pečlivou i výkonnou vydavatelku hlaholských památek.

VÁCLAV ČERMÁK